

CSICSAY ALAJOS

POLOSKAINVÁZIÓ

2018 őszén az a rémhír kezdett el terjedni, miszerint egy új poloskafaj jelent meg nálunk, ami előzőnli a városi lakásokat. Engem nem lepett meg a riasztás, mert már évek óta tapasztalom, hogy e lapos testű, alapjában véve szépnek mondható rovarok közül három különböző faj néhány példánya minden őszi bűvőhelyet keresve szó szerint befurakodik a lakásunkba. Hiába a szúnyogháló, a legszűkebb rést is megtalálják, és ha nappal nem is vesszük észre őket, este biztosan, mert mielőtt felgyullad a fény, elkezdik zümmögve körülropkodni a lámpákat. Am ennél is bosszantóbb, mikor ágyba bújás után, az éjjeli lámpát vesszük célba, melyen nagyokat koppannak, és aztán lehullnak, legtöbbször éppen az arcunkra. Vége az álomba szenderülésnek, kezdődhet a vadászat! Am senki se próbálja meg őket pusztán kézzel megfogni, mert a tenyerükben olyan penetráns „illatanyagot” hagyunk, amely vetekszik a bűbosbankafiókák bűzmirigyeinek a váladékával, annyi a különbség, hogy a poloskáké nem olyan undorítóan nyálkás, mint a madaraké. Nem csoda, hogy a városi ember a bűzük miatt haragszik rájuk, bármennyire igyekszik belátni, minden élőlénynek joga van védenie az életét. És azt is, hogy nem ellenségként jönnek be hozzánk, csupán a közelgő telet szeretnék valahol átvészelni. Hogy miért pont a mi hajlékunkban? Mert fogalmuk sincs az emberi jogokról! Ők ott remélnék menedéket

lenni, ahová az ösztönük vezérli őket. Miből sejtethetnék, hogy csapdába esnek? Kitessekélni őket fölöttébb körülményes, de valami módon meg kell szabadulni tőlük. Aki próbálta már, tudhatja, hogy a különböző rovarirtók fölöslegesek, mert nem hatnak rájuk, legfeljebb az embert köhögtetik meg. Hallottam olyan tanácsot is, hogy ne nyomjuk őket össze, fogjuk meg papírral, dobjuk a vécebe, és rögtön öblítsük le őket. Csakhogy ez barbárság ám a javából! Hogy miért? Azt később indokolom meg.

A poloskák (*Heteroptera*) a rovarvilág egyik fajokban leggazdagabb alrendje. A mintegy 40 ezer ismert fajuk közül – az 1994-ben megjelent *Állatrendszertan* szerint – nálunk „keréken 1200 él”. Állítólag térségünkben az utóbbi években két inváziós fajuk jelent meg. Egyiket, a zöld vándorpoloskát (*Nezara viridis*) már 2008-ban, a másikat, az ázsiai márványpoloskát (*Halyomoroha halys*) 2013-ban azonosították. Ezért bátran kijelenthetem, velük 1202-re emelkedett a hazai poloskafajok száma. Mivel a genetika nap mint nap rengeteg új bizonyítékkal áll elő, ezért a poloskák rendszerezése, akárcsak az egész élővilágé, alapjaiban megváltozott, és fölöttébb bonyolulttá vált, miközben maga az örökléstan is rohamosan fejlődik. Erre abból is következtethetünk, hogy a rájuk vonatkozó, régebben használt *rend* kategória elé oda kell illesztenünk az *al-* előtagot. Ezért a rendjük

neve *félfedettségzárnyúakra* (*Hemiptera*) módosult.

Megjegyzem, annak idején mi, falusi gyerekek a felnőttektől sok mindent megtanultunk az élővilágról. Nagyanyámék gyümölcsöskertjének aljnövényzetéhez tartozott egy viszonylag nagyobb kiterjedésű málnás terület. Tájnyelvünkön e növényfajt *himpérnek* hívtuk, a belőle készített szörp neve viszont *málno* volt. Ez a beszúrás csak annyiban tartozik ide, hogy amikor érett a málna, csodálatos élmény volt szemezni belőle, mindaddig, amíg kezünkbe nem akadt egy olyan szem, amelyet előbb megkóstolt, azaz megszurkált a *zöld bogymászó poloska* (*Palomena prasina*). Mi válogatás nélkül azt is bekaptuk, mármint a gyümölcsöt, melyen a rovar otthagyt a nyomát. Rögvest kedvünket szegte a csemegzésben. A felnőttek, látva az elfintorított képünket, azzal szoktak vigasztalni bennünket, „nem köll annyira kéccsigbe esnyi egy bűdös blankátú. Ki kő pöknyi, nos kíz.” Ki is köptük a rossz ízű málnaszemet, de aztán ha torkoskodni támadt kedvünk, jobban megnéztük, sőt néha meg is szagoltuk, hogy tudjuk, melyiket nem ajánlatos a szánkba venni. Gondolom, ebből a kis tanulságos történetből kiderül, hogy a rovarok riasztó feromonjainak nemcsak a szaga, hanem az íze is rettentő utálatos.

Valószínűleg mondanom sem kell, nem voltunk mi olyan tájékozottak, hogy tudtuk volna, melyik élőlénynek

mi a hivatalos, vagyis a tudományos neve, mégis a többségüket nemcsak ismertük, hanem még példalództunk is velük. Amikor gyerekkorunkban édesanyánk játszott velünk, úgy igyekeztünk elbűjni előle, hogy fejünket a párnánkba fúrtuk, mire ő nevetve megjegyezte: „*Héábo bújtok ē, olynok vattok, akár a büdösbugarak.*” A büdösbugarak voltak nálunk a poloskák, melyeket a kertben vagy a határban láttunk. Ha alaposabban szemügyre vesszük őket, hamar észrevehetjük, ha mászkálás közben megállnak szimatolni, a fejüket lejjebb engedik, a potrohuk végét pedig fel-emelik. Ilyen a jellegzetes büdösbogár póz. Megjegyzem, a bűzmirigyeik a potrohuk közepén helyezkednek el, és ezáltal könnyen meg tudják jelölni a territóriumait. Ám nem minden poloskafajnak van erős szaga, de territóriumra igen, aminek birtoklásáért, mint minden állatfajnak (egyednek, csoportnak), áll meg kell küzdenie.

Mi annak idején csupán kétféle poloskát ismertünk, egy zöld színűt és egy barnát. Nem lehet vitás, hogy e mezői csoportosításba akár több tucatnyi faj is belefért. Csak utólag gyanítom, hogy a barnák egyike a *bencepoloska* (*Raphigaster nebulosa*) volt, melyre akkor figyeltem fel, amikor egyedei elsőként merészkedtek be a lakásunkba, sok évvel megelőzve a fent említett két inváziós fajt. 2018 őszén mindhármat sikerült összehasonlítanom egymással. Sőt egy negyediket is észrevettem, a *szerecsen poloskát*, melynek a latin neve *Eugaster maura*. Ő még nem talált magának utat a lakásunkba, csak a balkonig jutott el. Várom, hogy mikor bújik be ő is valamelyik résen. Feltéve, ha megengedik neki a többiek, mert, mint említettem, közöttük is, mint minden állatfaj között, dúl a kiszorítási.

A körülöttünk élő több száz poloskafaj közül látásból még a városlakó emberek is ismerhetik a piros-fekete foltos, a katicabogárra emlékeztető *verőköltő bodobácsot* (*Pyrrhocoris apterus*), mely koratavasszal tömegesen jelenik meg a napos járdaszéleken. Persze csak ott, ahol a beton mellett elegendő korhadék gyűlt össze, mivel ők az elhalt élőszervezetek lebomló maradványaiból szerzik a táplálékukat. E fajt némely tankönyvírók még ma is a bodobácsok (*Lygaeidae*) családjában tartják számon, holott az entomológia már egy különálló csoportba – amit a latin nevéből is ki lehet olvasni –, a

Pyrrhocoridae családjába sorolja be. De ez már valóban szűk szakmai kérdés. Viszont szöveget üthet a fejünkbe, mi a csudát jelent a bodobács, és mit jelenthet a hozzá illesztett verőköltő kifejezés. Itt csak a népetimológia kutatói igazíthatnak útbá bennünket. Egyikük szerint a bodobács egyes magyar tájakon „földikovács”-ot jelent, és ugyanezt a verőköltő szó is. (Egybekapcsolva őket e szószaporítást akár pleonazmusnak tekinthetnénk, ám kétségtelen, hogy így rejtélyesebb, és ritmusa által tetszetősebb e rovarfaj megnevezése.) E különös szavak eredetét Mokány Sándor (1932–2010), nyelvészprofesszor gyűjtötte össze és fejtette meg. Munkájában arra is utal, hogy a verőköltő fogalom egyúttal „követ ellepő” rovar is jelent, ami a mai értelemben sem a ver, sem a költ szavakkal nem társítható. Úgy érzem, itt meg kell állnunk egy pillanatra.

Mokány Sándor neve a (cseh)szlovákiai magyarok között sem ismeretlen, mert 1982–89 között a pozsonyi Komenský Egyetem vendégtanáraként működött, ahonnan Prágába került. Mivel meg szokott jelenni mind a pozsonyi, mind a prágai magyar kulturális rendezvényeken, én is ilyen alkalmakkor találkoztam vele. Halk szavú, szerény és barátságos embernek ismertem meg, amiben egykori kartársai és a tanítványai is megerősítettek. Személyében kiváló nyelvész és példaértékű pedagógust is tisztelhetünk. Ráadásul munkásságában, ha csak futólag is, két merőben más témával foglalkozó tudomány találkozott: az etimológia és az entomológia. Vagy három? Bár a harmadik, a pedagógia, még mindig kérdéses, hogy az autonóm tudományok közé tartozik-e. De ebbe már ne menjünk bele! Maradjunk inkább az eredeti témánknál.

Egy-egy fogalom, kétséget kizáróan, emberi érzéseket vált ki. A poloska szó hallatán mindenekelőtt irtózást, mert önkéntelenül a vérszívó poloskák egyetlen családjába (*Cimicidae*) tartozó, ágyi poloskára (*Cimex lecturalis*) gondolunk. Hogy jókor mondjam, szerencsére egyszer sem találkoztam vele.

A poloskák legtöbbször növényi nedvekkel táplálkozik, amire a szűrő-szívó szájszervük teszi őket alkalmassá. Mint említettem, szerte a Földön rengeteg fajuk él, és az ismertek száma, a kutatás folytán, egyre gyarapodik. Mivel egyes fajok a mezőgazdaságban, pláne a gyümölcsösökben tetemes ká-

rokat okoz, szelektív irtásuk, ha létezne ilyen, nagyon is indokolt lenne. A biológusok, bár kissé visszafogottan, megjegyzik, hogy vannak a poloskákak természetes ellenségeik, akkor azok többek között a fűrészdarázssok, rovaratani besorolásuk szerint a *fűrészszek* (*Ichneumonoidea*) egyes családjai; a katicabogarak, sőt a saját rendjükbe tartozó *gyilkos- és rablópoloskák*. Bevetésükhöz viszont időre, vagyis türelemre lenne szükség, csak hogy a rohanó világunkban épp ez hiányzik. Sajnos a keserű valóság az, hogy a természet egyensúlyát mi, emberek, már régen annyira szétziláltuk, hogy a táplálékláncokat újjá bütykölni szinte lehetetlen.

A poloskák többsége szárazföldön él, bár akadnak közöttük „kétlábúak” is. Ez persze rájuk vonatkoztatva meglehetősen furcsa fogalom, mert amelyek a víz színén szaladgálnak, mint például a sokak által (félre)ismert vízzipókák, helyesen, *molnárpoloskák* (*Gerridae*), vagy az alámerülő, a *víziskorpiók* (*Nepidae*) és a *búvárpoloskák* (*Corixidae*), mind kivétel nélkül tracheákkal, azaz légcsövekkel lélegeznek. Ezért írtam az imént, hogy vízbe fojtani bármelyik kifejlett rovar, azaz imágót, embertelenség. Sajnos az állatkínzás ellen hozott törvényekre úgy tekintünk, mintha csak az emlősökre, a madarakra, kiváltképpen a házi kedvencekre vonatkoznának. Magamban hallom a sokszor elhangzott mondatot: „Még csak az kéne, hogy a kártevőket is védjük”. Mindennek megvan a maga módja. Például a rágcsálók és a rovarok szakszerű irtásának is, ami szintén jogszabályokhoz kötött. A vegyszerezésről pedig csak annyit: elfejtettük volna, hogy az 1960-as évek végén mekkora riadalmat keltett a DDT használatának betiltása, amit addig nyaklól nélkül szórhattott boldogboldogtalan a burgonyabogarak ellen? Kiskertészek lehetnek rá a tanúk, hogy e rovarok szaporodásának megfékezése szinte képtelenség, viszont az ominózus vegyszer nyomai máig kimutathatók az emberek szervezetében, de még az énekesmadarakéban is, melyek, úgy tűnik, sokkal érzékenyebbek rájuk, mint mi. És még hány peszticid (növényvédő) szer aratja őket kíméletlenül! Mintha képtelenek lennénk felfogni, mi zajlik körülöttünk. De akkor mi a teendő? Kénytelen vagyok azt mondani, nem tudom, mert a sokat emlegetett biogazdálkodás sajnos nem több pusztá illúzióánál.